

Ashurov Abror Uralovich,
“University of Business and Science” universiteti
katta o‘qituvchisi, falsafa fanlari doktori (PhD).
Email: abrordavrontemur@gmail.com

IQTISODIY VA EKOLOGIK MANFAATLAR MUVOZANATINI IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLIL QILISH

Annotatsiya. Ushbu maqola iqtisodiy va ekologik manfaatlar o‘rtasidagi muvozanatni ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Maqolada iqtisodiy va ekologik manfaatlar tushunchalari ta’riflanadi, ularning tarixiy rivojiga e’tibor qaratiladi. Zamonaviy yondashuvlar o‘rganiladi, mavzuga oid tahlillar qilinadi, u asosida xulosaga kelinadi va tegishli tavsiyalar beriladi. Barqaror rivojlanish va yopiq sikl iqtisodi kabi konseptlar orqali iqtisodiy va ekologik manfaatlarni birlashtirishning ahamiyati bugungi kun nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, qisqa muddatli iqtisodiy foydalar va siyosiy iroda yetishmasligi kabi muvozanatga erishishda to‘siqlar ko‘rib chiqiladi. Kelajak perspektivalari sifatida ta’lim va texnologik innovatsiyalarni rivojlantirish zarurligi qayd etiladi. Maqola iqtisodiy farovonlikni saqlash bilan birga atrof-muhitni himoya qilishga qaratilgan kompleks yondashuv zaruriyatini taklif qiladi.

Аннотация. В данной статье анализируется баланс между экономическими и экологическими интересами с социально-философской точки зрения. В статье представлены понятия экономических и экологических интересов, их историческое развитие, современные подходы и успешные примеры. Подчеркивается важность объединения экономических и экологических интересов через такие концепции, как устойчивое развитие и экономика замкнутого цикла. Также рассматриваются препятствия для достижения равновесия, такие как краткосрочные экономические выгоды и отсутствие политической воли. В качестве перспектив будущего отмечается необходимость развития образования и технологических инноваций. Статья предлагает комплексный подход, направленный на защиту окружающей среды наряду с сохранением экономического благосостояния.

Annotation. *This article analyzes the balance between economic and environmental interests from a socio-philosophical perspective. The article presents the concepts of economic and environmental interests, their historical development, modern approaches, and successful examples. The importance of combining economic and environmental interests through concepts such as sustainable development and closed-loop economy is emphasized. The short-term economic benefits and lack of political will are also considered as obstacles to achieving balance. The need to develop education and technological innovations is highlighted as future prospects. The article proposes a comprehensive approach aimed at protecting the environment while preserving economic well-being.*

Tayanch soʻzlar: *iqtisodiy manfaatlar, ekologik manfaatlar, barqaror rivojlanish, yopiq sikl iqtisodi, ekologik dizayn, sanoat inqilobi, ekologik harakatlar, taʼlim va xabardorlik, texnologik innovatsiyalar, muvozanatga erishish toʻsiqlari.*

Ключевые слова: *экономические интересы, экологические интересы, устойчивое развитие, экономика замкнутого цикла, экологический дизайн, промышленная революция, экологические движения, образование и информированность, технологические инновации.*

Keywords: *economic interests, environmental interests, sustainable development, closed-loop economy, environmental design, industrial revolution, environmental movements, education and awareness, technological innovations.*

Kirish. Globallashuv va texnologiyalar jadal rivojlanishi sharoitida iqtisodiy va ekologik manfaatlar oʻrtasidagi muvozanat masalasi tobora dolzarb boʻlib bormoqda. Zamonaviy jamiyat bu ikki jihatni uygʻunlashtirish zaruriyatiga duch kelmoqda, bu esa chuqur ijtimoiy-falsafiy tahlilni taqozo etadi. Ushbu maqola iqtisodiy va ekologik manfaatlarning oʻzaro taʼsirini oʻrganishga, shuningdek, ularni muvozanatli rivojlantirishning mumkin boʻlgan yoʻllarini aniqlashga qaratilgan.

Maqsad va uni asoslash. Iqtisodiy va ekologik manfaatlar muvozanatini ijtimoiy-falsafiy tahlil qilishdan koʻzlangan maqsad bu jamiyatda iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlik oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni aniqlashdir. Ushbu tahlil orqali iqtisodiy manfaatlar va ekologik ehtiyojlar oʻrtasidagi muvozanatni saqlashning ahamiyatini, shuningdek, bu jarayonda ijtimoiy adolat, etik qadriyatlar va falsafiy nuqtayi nazarlarning rolini oʻrganishga erishish maqsadi koʻzlangan. Iqtisodiy va ekologik manfaatlar muvozanati masalasi koʻplab ilmiy tadqiqotlarda oʻrganilgan. Ekologik iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ijtimoiy adolat va etik masalalar boʻyicha koʻplab asarlar mavjud. Biroq bu sohalarida koʻplab nazariyalar va yondashuvlar mavjud boʻlsa-da, iqtisodiy va ekologik manfaatlar oʻrtasidagi ijtimoiy-falsafiy tahlil kamroq oʻrganilgan. Shuning uchun ushbu maqola orqali bu muammo

***Iqtisodiy
va ekologik
manfaatlar
o'rtasidagi
muvozanat
muammosini
tahlil qilishda
bir qator muhim
adabiyotlar va
tadqiqotlar mavjud.
Ushbu adabiyotlar
iqtisodiy
rivojlanish,
ekologik
barqarorlik va
ijtimoiy adolat kabi
masalalarni o'z
ichiga oladi.***

yanada chuqurroq o'rganilishi kerak. Shu o'rinda muammoning bir qator o'ziga xos xususiyatlari mavjudligini ta'kidlagan holda quyida ularni sanab o'tamiz:

Birinchidan, iqtisodiy va ekologik manfaatlar muvozanati nafaqat iqtisodiy yoki ekologik masala sifatida, balki ijtimoiylik kontekstda ham ko'rib chiqilishi lozim. Bu ijtimoiy adolat va tenglikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, muammo falsafiy nuqtayi nazardan ham tahlil qilinishi kerak, chunki iqtisodiy faoliyatlar va ekologik ehtiyojlar o'rtasidagi munosabatlar etik qadriyatlar va falsafiy tamoyillar bilan bevosita bog'liq hisoblanadi.

Uchinchidan, ushbu muammo iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlik o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjudligi sababli barqaror rivojlanish tamoyillari doirasida ko'rib chiqilishi lozim.

To'rtinchidan, iqtisodiy va ekologik manfaatlarni muvozanatlashda innovatsion yechimlar va texnologiyalarni qo'llash zarurati ham ushbu muammoning o'ziga xos xususiyatidir.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Iqtisodiy va ekologik manfaatlar o'rtasidagi muvozanat muammosini tahlil qilishda bir qator muhim adabiyotlar va tadqiqotlar mavjud. Ushbu adabiyotlar iqtisodiy rivojlanish, ekologik barqarorlik va ijtimoiy adolat kabi masalalarni o'z ichiga oladi. Quyida ushbu mavzu bo'yicha asosiy adabiyotlar va ularning tahlilini keltiramiz. "Our Common Future" "Bizning umumiy kelajagimiz" (Brundtland Report, 1987). Ushbu hisobot barqaror rivojlanish tushunchasini tadqiqot ishlariga kiritdi va unda iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatlarni birlashtirish zarurligi ta'kidlandi. U iqtisodiy manfaatlar va ekologik barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni saqlash uchun global hamkorlikning ahamiyatini ko'rsatib berdi. "The Limits to Growth" – "O'sish chegaralari" (Meadows et al., 1972). Ushbu hisobotda resurslarning cheklanganligi va ularning iqtisodiy o'sishga ta'siri tahlil qilingan. Mualliflar – Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Yorgen Randers va Uilyam V. Behrens III iqtisodiy o'sishni davom ettirish uchun ekologik cheklovlarga e'tibor berish zarurligini ta'kidlagan. "Ecological Economics: Principles and Applications" – "Ekologik iqtisod: tamoyillari va qo'llanilishi" (Herman Daly va Joshua Farley). Ushbu asarda ekologik iqtisodiyotning nazariyasi va amaliyoti ko'rib chiqilgan. Mualliflar iqtisodiy va ekologik manfaatlarni birlashtirish uchun yangi yondashuvlarni taklif etgan, shu jumladan, yopiq sikl iqtisodi va resurslarni boshqarish masalalarini tahlil qilgan. "Steady-State Economics" – "Barqaror iqtisodiyot" (Herman Daly).

Olim Dely barqaror iqtisodiy tizimni yaratish zarurligini ta'kidlaydi. U iqtisodiy o'sishni cheklash va resurslardan oqilona foydalanishni taklif etadi, bu esa ekologik manfaatlarni himoya qilishga yordam beradi. "The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone" – "Ruh darajasi: nima sababdan tenglik hamma uchun yaxshiroq" (Richard Wilkinson va Kate Pickett). Ushbu ilmiy risolada ijtimoiy tenglik va iqtisodiy farovonlik o'rtasidagi bog'liqlik ko'rib chiqiladi. Mualliflar ijtimoiy adolatning ekologik barqarorlikka ta'sirini tahlil qilib, iqtisodiy manfaatlar va ekologik ehtiyojlar o'rtasida muvozanatga erishish zarurligini ko'rsatadilar. "Capitalism, Socialism and Democracy" – "Kapitalizm, sotsializm va demokratiya" (Joseph Schumpeter). Jozef Shumpeter iqtisodiy tizimlarning evolyutsiyasini tahlil qilgan. U kapitalizmning ijtimoiy va ekologik jihatlarini o'rtasidagi muvozanatni saqlash zarurligini ta'kidlaydi. "Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things" – "Beshikdan beshikka: Biz narsalarni qanday yaratishimizning qayta tiklanishi" (William McDonough va Michael Braungart). Ushbu kitobda ishlab chiqarish jarayonlarini ekologik jihatdan oqilona tashkil etish taklif etiladi. Mualliflar yopiq sikl iqtisodi konsepsiyasini rivojlantirib, iqtisodiy va ekologik manfaatlarni birlashtirish yo'llarini ko'rsatadilar. "The Circular Economy: A Wealth of Flows" – "Doiraviy iqtisodiyot: oqimlar boyligi" (Ken Webster). Ushbu ilmiy adabiyotda muallif tomonidan yopiq sikl iqtisodi tamoyillari va ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotchi Ken Webster resurslardan samarali foydalanish orqali iqtisodiy va ekologik manfaatlarni birlashtirish imkoniyatlarini ko'rib chiqadi. Ushbu adabiyotlar iqtisodiy va ekologik manfaatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlashning ahamiyatini ko'rsatadi. Barqaror rivojlanish, ekologik iqtisodiyot, ijtimoiy tenglik va yangi innovatsion yondashuvlar orqali iqtisodiy farovonlikni saqlash bilan birga atrof-muhitni himoya qilish mumkin. Kelajakda ta'lim va texnologik innovatsiyalarni rivojlantirish bu jarayonda muhim rol o'ynaydi.

Iqtisodiy manfaatlar resurslarni ishlab chiqarish, taqsimlash va iste'mol qilish bilan bog'liq ehtiyojlar va maqsadlar yig'indisidir. Ular ham individual, ham jamoaviy manfaatlarni o'z ichiga oladi, ular ijtimoiy kontekstga qarab o'zgarishi mumkin¹. Ekologik manfaatlar esa tabiiy muhitni asrash va resurslardan barqaror foydalanish bilan bog'liq. Ular bioxilma-xillikni muhofaza qilish, tabiiy resurslarni boshqarish va atrof-muhitga salbiy ta'sirni minimallashtirish kabi keng ko'lamli masalalarni qamrab oladi. Mavzuga oidi intervyular, fokus-guruhlarda ishlash va

Iqtisodiy manfaatlar resurslarni ishlab chiqarish, taqsimlash va iste'mol qilish bilan bog'liq ehtiyojlar va maqsadlar yig'indisidir. Ular ham individual, ham jamoaviy manfaatlarni o'z ichiga oladi, ular ijtimoiy kontekstga qarab o'zgarishi mumkin.

¹ Бек У. Рискованное общество: на пути к другому современному. – Москва: Издательство Прогресс, 2006.

***Sanoat inqilobi
ishlab chiqarish
quvvatlarini
sezilarli darajada
oshirish va
iqtisodiy o'sishning
boshlang'ich
nuqtasiga
aylandi. Biroq u
havo va suvning
ifloslanishi,
o'rmonlar kesilishi
va tabiiy resurslar
kamayishi kabi
keng ko'lamli
ekologik
muammolarga
ham olib keldi.***

anketalar yordamida ijtimoiy fikrni o'rganish orqali sifatli tadqiqot qilish, statistika va analitik usullar yordamida iqtisodiy va ekologik ko'rsatkichlarni tahlil qilish orqali miqdoriy tadqiqot olib borish, iqtisodiy va ekologik ma'lumotlarni birlashtirib, ularning o'zaro ta'sirini o'rganish bilan bog'liq bo'lgan kompleks tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Davlat statistikasi, xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari, so'rovnomalar natijalari bilan ma'lumotlarni to'plash, to'plangan ma'lumotlar asosida iqtisodiy va ekologik manfaatlar o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlash hamda iqtisodiy va ekologik manfaatlarni muvozanatlash uchun amaliy qoidalar va strategiyalar ishlab chiqish, tadqiqot jarayonida olingan natijalar asosida umumiy xulosa chiqarish va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yangi yo'nalishlarni belgilash mumkin bo'ladi.

Sanoat inqilobi ishlab chiqarish quvvatlarini sezilarli darajada oshirish va iqtisodiy o'sishning boshlang'ich nuqtasiga aylandi. Biroq u havo va suvning ifloslanishi, o'rmonlar kesilishi va tabiiy resurslar kamayishi kabi keng ko'lamli ekologik muammolarga ham olib keldi. Ekologik vaziyat yomonlashuviga javoban XX asrda ekologik harakatlar paydo bo'la boshladi, ular iqtisodiy rivojlanish jarayonida ekologik manfaatlarni hisobga olish zarurligi haqidagi savollarni ko'tara boshladilar².

Bugungi kunda barqaror rivojlanish konsepsiyasi qaror qabul qilish jarayonida iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarning integratsiyasini nazarda tutadi. Bunday yondashuv iqtisodiy va ekologik manfaatlarga qarama-qarshi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi sifatida qarash imkonini beradi. Yopiq siklli iqtisodiyot tizimida chiqindilar qayta ishlanadigan va qayta ishlatiladigan modellarni taklif qiladi, bu esa atrof-muhitga salbiy ta'sirni minimallashtiradi va yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratadi. Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini (quyosh, shamol va gidroenergetika) rivojlantirish iqtisodiy va ekologik manfaatlarning muvaffaqiyatli uyg'unlashuviga misol bo'la oladi. Ushbu texnologiyalar nafaqat uglerod chiqindilarini kamaytirishga yordam beradi, balki biznes uchun yangi ish o'rinlari va imkoniyatlar yaratadi³. Ekologik dizayn esa mahsulotlarning hayotiy siklini hisobga olgan holda ishlab chiqishni o'z ichiga oladi, bu esa atrof-muhitga salbiy ta'sirni minimallashtirish va shu bilan birga iste'molchilarning ehtiyojlarini qondirish imkonini beradi.

Iqtisodiyiy va ekologik manfaatlar muvozanatiga erishishning asosiy to'siqlaridan biri qisqa muddatli iqtisodiy foyda olishga intilish

² Giddens E. Последствия современности. — Москва: Издательство Прогресс, 1990.

³ Meynard, K., Xeyl, S. Sustainable development: theory and practice. — London: Routledge, 2018.

bo'lib, u ko'pincha uzoq muddatli ekologik oqibatlarni e'tiborsiz qoldirishga olib keladi. Siyosiy iroda yetishmasligi va hokimiyatning turli darajalari o'rtasida muvofiqlashtirish yetishmasligi iqtisodiy va ekologik manfaatlarni uyg'unlashtirishga qaratilgan tashabbuslarni amalga oshirishni qiyinlashtirishi mumkin. Aholining ta'lim darajasi va barqaror rivojlanishning ahamiyati haqida xabardorligini oshirish iqtisodiy va ekologik manfaatlar o'rtasidagi muvozanatga bo'lgan ijtimoiy talabni shakllantirishda asosiy rol o'ynovchi omil hisoblanadi⁴. Texnologik innovatsiyalar barqaror rivojlanishga erishish uchun yangi yechimlarni topish imkonini beruvchi o'zgarishlarning katalizatori bo'lishi ehtimoli yuqori. Iqtisodiy va ekologik manfaatlar o'rtasidagi muvozanat kompleks yondashuvni va jamiyatning barcha qatlamlarining faol ishtirokini talab qiladigan murakkab vazifa hisoblanadi⁵. Faqatgina ushbu manfaatlarni integratsiyalash orqali barqaror rivojlanishga erishsa bo'ladi, bu ham iqtisodiy farovonlikka, ham kelajak avlodlar uchun atrof-muhitni saqlashga yordam beradi.

Yakuniy qism. Muammoni ijtimoiy-falsafiy tahlil qilish jarayonida iqtisodiy va ekologik manfaatlar muvozanati jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga egaligi ma'lum bo'ladi. Iqtisodiy manfaatlar ko'pincha qisqa muddatli foyda olishga qaratilgan bo'lsa, ekologik manfaatlar esa uzoq muddatli barqarorlik va tabiiy resurslar saqlanishini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu ikki soha o'rtasidagi muvozanatni topish, ijtimoiy adolat, iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlikni birlashtirishga yordam beradi. Ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan, iqtisodiy faoliyatlar ekologik ta'sirlarni hisobga olishi zarur. Buning uchun ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy mas'uliyat va kelajak avlodlarga bo'lgan munosabatni hisobga olish lozim. Iqtisodiy va ekologik manfaatlar o'rtasidagi to'g'ri muvozanat, jamiyatning farovonligini oshirish va tabiiy muhitni saqlashga xizmat qiladi.

Yuqorida keltirilgan xulosalar asosida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

Birinchidan, iqtisodiy va ekologik manfaatlarni birlashtiruvchi barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirish lozim. Bunda, barqaror energiya manbalaridan foydalanish va resurslarni tejashga qaratilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash muhimdir.

Ikkinchidan, ijtimoiy mas'uliyatni oshirish lozim. Bunda korxonalar va tashkilotlarga ijtimoiy mas'uliyatni oshirishga qaratilgan dasturlarni

***Muammoni
ijtimoiy-falsafiy
tahlil qilish
jarayonida iqtisodiy
va ekologik
manfaatlar
muvozanati
jamiyatning
barqaror
rivojlanishi uchun
muhim ahamiyatga
egaligi ma'lum
bo'ladi. Iqtisodiy
manfaatlar
ko'pincha qisqa
muddatli foyda
olishga qaratilgan
bo'lsa, ekologik
manfaatlar esa
uzoq muddatli
barqarorlik va
tabiiy resurslar
saqlanishini
ta'minlashga
qaratilgan.***

⁴ Rifkin, J. Era of Access: New Meaning of Wealth. – Москва: Издательство, Alpina Publisher, 2010.

⁵ Stegmeyer, A., Koster, M. Closed-loop economics: principles and practice. – Berlin: Springer, 2019.

joriy etish kerak bo'ladi. Bu orqali ular o'z faoliyatlarida ekologik xavflarni kamaytirishga va ijtimoiy muammolarni hal qilishga ko'maklashishi mumkin.

Uchinchidan, ta'lim va tarbiya masalasi. Ekologik va iqtisodiy manfaatlar muvozanatini tushunish uchun ta'lim tizimida yangi dasturlarni joriy etish zarur. Bu o'rinda yosh avlodni ekologik ongli va mas'uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalash juda muhimdir.

To'rtinchidan, innovatsiyalarni rag'batlantirish kerak. Ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlik bilan birlashtirishga erishiladi.

Beshinchidan, ommaviy axborot vositalari orqali xabardorlikni oshirish lozim. Ijtimoiy va ekologik masalalar bo'yicha ommaviy axborot vositalarida kengroq ma'lumot berish, bu orqali jamiyatda muvozanatli qarorlar qabul qilish uchun zarur bilimlarni oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Бек У. *Рискованное общество: на пути к другому современному*. – Москва: Издательство Прогресс, 2006.
2. Giddens, E. *Последствия современности*. – Москва: Издательство Прогресс, 1990.
3. Meynard, K., Xeyl, S. *Sustainable development: theory and practice*. – London: Routledge, 2018.
4. Rifkin, J. *Era of Access: New Meaning of Wealth*. – Москва: Издательство, Alpina Publisher, 2010.
5. Stegmeyer, A., Koster, M. *Closed-loop economics: principles and practice*. – Berlin: Springer, 2019.